

K a p. 5.

## Senatet.

### 47. SENATETS SAMMENSÆTNING.

N a v n. Det romerske Kommunal- eller Statsraad (*consilium publicum*) hedder *senatus* (af *senex*, jvfr. *γεγονοία*); dets Medlem *senator*. Ikke sjælden bruges Betegnelsen *patres* (aldrig *pater*). Dette Ord betegner dels samtlige Patriciere, dels de patriciske Senatorer, og dette er i Republikkens ældre Tid den korrekte Brug (*patrum auctoritas*, ganske forskellig fra *senatus auctoritas*; *patres produnt interregem*); i mindre korrekt Tale bruges *patres* om det hele Senat. I Tiltale bruges *patres conscripti*, hvormed efter den almindelige (men næppe rigtige) Forklaring de patriciske og plebejiske Senatorer adskilles. — Græsk ἡ σύγκλητος, der bruges af Vestgrækerne (Neapel, Agrigent) for det østgræske βουλή og fra dem optoges af Romerne.

T a l. Senatets Tal skal oprindeligt have været hundrede (Romulus). Tarquinius Priscus skal have fordoblet det ved Optagelse af Repræsentanter for *gentes minores* (jvfr. § 10); men denne Fordobling vil ikke passe til det senere Normaltal 300. Dette forudsættes ved Republikkens Begyndelse; da skal de første Konsuler have suppleret det stærkt formindskede Senat ved Optagelse

af 164 Plebejere, der derfor kaldtes *adlecti* eller *conscripti*. At denne Beretning ikke kan være rigtig, er allerede bemærket § 2. Forklaringen af *conscripti* passer heller ikke til dette Ords almindelige Betydning. — 300 var Normaltal indtil Sulla, der fordoblede det (600); men Sulla kan efter hele sin Ordning kun have tænkt sig dette Tal som omtrentligt. Under Cæsar og det andet Triumvirat steg Tallet stærkt; August reducerede det langsomt til 600, men senere hen overholdtes dette Tal ikke.

U d n æ v n e l s e. I Senatet optoges man fra først af af Kongerne, senere af Konsulerne (Krigstribunerne med Konsulmagt). Først ved *lex Ovinia* (kort før 312) overdroges *lectio senatus* til Censorerne. Grunden til denne Ordning har vistnok været, at man ønskede at undgaa konsularisk Vilkaarlighed i Senatets Sammensætning. Det er udtrykkelig overleveret, at Konsulerne var frit stillet med Hensyn til, hvem de vilde optage, og hvem de vilde forbigaa. Det synes Censorerne ganske vist ogsaa at have været efter *lex Ovinia*; men dels havde de mindre personlig Interesse i Senatets Sammensætning, da de jo ikke selv skulde forhandle med det af dem sammensatte Senat, dels var de forpligtet til udtrykkelig at angive Grunden til enhver Forbigaaelse, hvad Konsulerne aabenbart ikke havde været.

Om Konsulernes Fremgangsmaade ved *lectio senatus* har vi ingen Efterretning; Censorerne lagde den forrige Liste til Grund og supplerede den saa til det normerede Antal, hvorpaa den reviderede Liste (*album senatorium*) offentlig bekendtgjordes.

*Lex Ovinia* synes blot at have foreskrevet, at Censorerne skulde vælge *ex omni ordine optimum quemque*. Senere maa denne Frihed i Valget være blevet indskrænket, men vi kan ikke følge Udviklingen i dens Enkeltheder. I senere Tid var Ordningen den, at Valg til en Øvrighedspost ikke blot gav Krav paa Optagelse,

men ligefrem medførte Sæde og Stemme i Senatet. Det er sandsynligt, at Kredsen af de Poster, der gav denne Adgang, efterhaanden er blevet udvidet; i Republikkens seneste Tid var den laveste Kvæsturen, og derved blev det. Saa snart man havde tiltraadt Embedet, udøvede man en Senators Rettigheder; men man var endnu ikke Senator; det blev man først ved Optagelsen paa Censorerne's Liste. Derfor betegnes i den gamle Sammenkaldelsesformel alle Senatets Medlemmer som *senatores quibusque in senatu sententiam dicere licet*. Der laa heri den vigtige Ret, at der skulde begge Censorer's Stemme og formelig *nota* til at forbigaa den, der efter sidste Censur havde opnaaet et Embede. Tillige medførte denne Ordning, at nyt Valg til et Embede gengav den udstødte hans Sæde i Senatet. — Til at holde Senatet fuldtalligt krævedes dog, saa længe der kun valgtes otte Kvæstorer (jfr. § 36), Optagelse af flere end de, der naaede Kvæsturen; hvilke Regler Censorerne herved fulgte, er ubekendt. — Efter Sullas Reform blev der hvert Aar valgt 20 Kvæstorer, hvad der maaske var nok til at holde Senatet fuldtalligt; Censorerne mistede altsaa faktisk Retten til at optage og kunde kun forbigaa. — I Republikkens senere Aarhundreder besattes altsaa Pladserne i Senatet ved indirekte Folkevalg, kontrolleret af Censorerne.

Da Tiber henlagde Magistratsvalgene til Senatet, kom dette i Virkeligheden til at supplere sig selv; og dette var Ordningen i Kejserdømmets følgende Tid. Men denne Kooptation var stærkt bundet af Kejserens Forslagsret. Ligeledes udnævnte Kejseren nu og da Senatorer udenfor Ordenen.

Kvalifikation. Særlige Kvalifikationer til at blive Senator synes ikke at have bestaaet i Republikkens Tid. Naturligvis krævedes fribaaren Fødsel; heller ikke Sønner af Frigivne optoges let i Senatet. I den

ældste Tid krævedes tillige patricisk Fødsel; hvornaar Senatet er blevet aabnet for Plebejerne, ved vi ikke. Uberygtethed har sikkert altid været fordret; vi ved, at en vanærende Dom udelukkede fra Sæde i Senatet, selv om man havde det iforvejen. Til vanærende Domme regnedes ikke Mulkter i Ansvarlighedsprocesser mod Magistrater; derimod vel i senere Tid af flere af Kvæstionernes Domfældelser. Eksilet udelukkede selvfølgelig fra Senatet. Nogen bestemt Formuegrænse omtales kun for Republikkens allersidste Tid; den var da 800,000 Sesterts. August forhøjede den til 1 Mill. eller 1,200,000. I den ældre Tid har den næppe eksisteret; Bestemmelsen om, at man ikke maatte være Næringsdrivende (se § 29) var tilstrækkelig Begrænsning.

Senatorværdigheden var i den Tid, vi kender nærmere, livsvarig, forsaavidt man ikke udstødtes af Censorerne. Ved et *iudicium turpe* og i senere Tid ved Tab af Formue bortfaldt dog Senatorværdigheden ogsaa uden Censur's Medvirkning; Formerne for Udelukkelsen er ukendt.

#### 48. SENATORERNES ÆRESRETTIGHEDER. SENATORSTANDEN.

Senatoren adskilte sig fra de andre Borgere ved en særlig *D r a g t*. Dennes Bestanddele var:

1. *latus clavus*, den brede Purpurstribе paa Tunikaen. Den var i Form og Farve som Riddernes (se § 14), men bredere.

2. *calceus senatorius*, den senatoriske Sko. Dette var en rød Sko med høj Saal; bagtil gik Kappen højt op, og fra den gik sorte Remme (*lora*) frem over Skinnebenet. De patriciske Senatorer havde som særligt Mærke paa denne Sko en Halvmaane af Elfenben, *lunula*.

3. *Guldringen* tilkommer Senatoren saavelsom Ridderen.

Nogen særlig Titulatur har Senatoren ikke; først i Kejsertiden tillægges der ham Prædikatet *clarissimus*.

Ved Teaterforestillingerne fik Senatorerne 194 en særlig Plads, nemlig den forreste, i Orchestra.

Politiske Forrettigheder har Senatoren som saadan paa to Omraader: dels tages Legaterne af Senatet, dels i Tiden indtil C. Gracchus de edsvorne i alle Domstole. Sulla gengav Senatet dette Privilegium; ved lex Aurelia deltes det mellem Senatorer, Riddere og *tribuni aerarii*; af Cæsar mellem Senatorer og Riddere, og derved blev det. — Formodentlig indtil Gracchertiden vedblev Senatorerne at staa i Riddercenturierne og havde altsaa privilegeret Stemmeret. I Kejsertiden var visse af de kejserlige Embeder forbeholdt Senatorerne.

Med Senatorværdigheden fulgte visse Indskrænkninger. De vigtigste er følgende:

1. Senatoren maa ikke drive Næring. Herunder regnes, at han ikke maa deltage i Entreprise af offentlige Arbejder, ej heller i Forpagtning af Statsindtægter.

2. Senatoren er udelukket fra Ægteskab med frigivne Kvinder; ved Lov dog først fra Augusts Tid.

3. Senatoren maa ikke forlade Italien uden Bemyndigelse fra Senatets Side. Denne kunde gives i Form af en Sendelse uden Ærinde (*legatio libera*).

Disse Udmærkelser og Indskrænkninger overførtes i Kejsertiden, fraset de egentlige politiske Forrettigheder og Forbudet mod at rejse, paa Senatorernes Sønner. Tillige havde disse fortrinsvis Adgang til de højere Officersposter. Der dannedes derved en Senatorstand, *ordo senatorius*. *Ordo* bruges ogsaa i Republikkens Tid hyppig om Senatet; men der tænkes da regelmæssig paa selve Medlemmerne af Senatet, ikke paa deres Børn.

#### 49. SENATETS KOMPETENCE I REPUBLIKKENS TID.

Om Senatets Kompetence er allerede talt i to Tilfælde: ved Fremstillingen af Interregnet (§ 39) og ved Omtalen af *auctoritas patrum*, den gamle Vetoret overfor Curiernes og Centuriernes Beslutninger (§ 20). I begge disse Tilfælde fremtræder Senatet i et ganske særligt Lys; i det første som en Art Repræsentation for det hele Folk og sidste Bevarer af dets Kontinuitet som Stat; i det andet som en Art Overhus med Magt til at vaage over Lovene. I begge Tilfælde er det karakteristisk at det ikke er det hele Senat, der fungerer, men kun den patriciske Del deraf. Begge Tilfælde tyder paa, at Senatet i ældgammel Tid har haft en Stilling, der er væsensforskellig fra den, det senere indtager. Men til nærmere at angive denne Stilling savner vi alle Midler.

Det patricisk-plebejiske Senat er retlig set kun Magistratens Raad. Dets Myndighed er, saavidt vi kan se, oprindelig kun raadgivende. Det er retlig set oprindeligt afhængigt af Magistraten, om han vil høre Senatets Raad, og naar han har hørt det, om han vil rette sig derefter. Men tidlig, og uden at vi kan angive Bælgelsen i det enkelte, udviklede der sig en fast Kustyme, der i en Række Tilfælde krævede, dels at Senatet skulde lydes, naar det blev spurgt, dels at det skulde spørges. At dette er udviklet sædvanemæssigt og ikke ad Lovgivningens Vej, ses deraf, at der mangler ethvert Retsmiddel til at tvinge Magistraten, dersom han undlader at spørge Senatet eller at rette sig derefter. Senatet har intet *imperium*, kun *auctoritas*, bestyrkende og støttende Myndighed. Men efter at denne Sædvane har sat sig fast, gaar ofte Lovgivningen ud fra den som givet og bestemmer i visse Tilfælde, at Senatet skal spørges og lydes (C. Gracchus's Lov om Konsulernes Provinser). Paa denne Maade er Senatet fra en raadgivende blevet en regerende Myndighed.

Grænserne for Senatets Myndighed lader sig vanskelig angive i Almindelighed. Dog kan angives, hvad Senatet ikke blander sig i. Det er først og fremmest Magistratens ordinære Virksomhed. Hverken Krigsførelsen med dertil hørende Disciplinærmagt, eller Jurisdiktionen, de to Hovedsider af Magistratsvirksomheden, angaar i mindste Maade Senatet; man kan ikke appellere til det fra Konsulens Ordre eller Prætores Dekret. Lidt anderledes er Forholdet til Lovgivningen. Senatet udtaler sig ganske vist ofte om forelagte Lovforslag, tilraadende eller fraraadende, men ingen Beslutning af Senatet stifter en Retsregel; den kan binde Mag. i det enkelte Tilfælde, men ikke anordne en almindelig Fremgangsmaade eller afgive Grundlag for en Dom, ej heller fritage Magistraten for Ansvar efter Loven. Senatets Kompetence er kun administrativ. Positivt kan i Almindelighed siges, at foruden de Omraader, hvor Senatet skal spørges (hvorom nedenfor), bliver det ofte spurgt ellers, saa snart Tilfældet synes særlig vanskeligt og overhovedet ekstraordinært. Saaledes udøves Politivirksomheden regelmæssig af Magistraterne; men f. Eks. Undertrykkelse af fremmed Kultus, Masseudvisning af Fremmede o. dsl. sker regelmæssig efter Senatsbeslutning. Om disse Tilfælde er det umuligt at give Regler.

De enkelte Sider af Senatets Kompetence kan kun behandles eksempelvis; det hele er for ubestemt. Paa de fleste Omraader viser der sig en Tendens til Overgreb fra Senatets Side saavel overfor Magistrat som overfor Folkeforsamling.

1. *Sakralsvæsen.* Den regelmæssige Gudsdyrkelse paahviler dels Magistraterne, dels Præsterne. Optragelse af nye Guder og Oprettelse af nye Helligdomme tilkommer egentlig Folket; dog anordnes de i senere Tid regelmæssig af Senatet alene. Alle overordentlige Fester (*supplicationes, procurationes* o. l.) kræver Senatsbeslutning; ofte hører Senatet et Præstekollegium

(Pontificerne eller Haruspicerne). De Sibyllinske Bøger raadspørges kun efter Senatsbeslutning. — Udgifter til ekstraordinære gudstjenstlige Handlinger bevilges af Senatet.

2. *Finansvæsen.* Over Bortgivelse af Statsejendom (Asignation, Kolonianlæg) raader Folket. Over al anden Anvendelse af den (Bortforpagtning o. s. v.) raader Senatet, saa langt vi kan se tilbage. Nye almindelige Skatter (f. Eks. 5 % Afgiften af Frigivelser, 357) kan kun paalægges af Folket. Derimod bestemmer Senatet, hvornaar og med hvilket Beløb Formueskatten (*tributum*) skal betales. Provinsernes Afgifter fastsættes regelmæssig af Senatet. — Over Statskassen (*aerarium*) raader oprindelig Magistraten (Konge, Konsuler). Endnu Polyb tillægger Konsulerne Raadighed over Statskassen til deres egne Embedsudgifter. I Praksis kender vi ingen Anvendelse af dette Princip; overalt bevilges en ekstraordinær Udgift af Senatet. Saaledes Udgifterne til Krigsførelsen; til Statholderens Udstyr; til Censorerne. Overalt er det Regel, at der bevilges en rund Sum og Detaillerne overlades til Magistraten. — Staaende Udgifter udbetaltes vel uden videre af Kvæstorerne. — Herredømmet over Kassen er Senatets vigtigste Forret; det faar derved Haand i Hanke med Magistraterne paa alle de Omraader, hvor de behøver Penge.

3. *Krigsvæsen.* Udskrivningen staar i Senatets Haand; det bestemmer Antallet af Legioner og Forbundstropper, Aargangene hvoraf det nye Mandskab skal tages o. s. v. Officererne udnævnes dels af Folket, dels af Feltherren; kun de højeste (*legati*) af Senatet, blandt dets egne Medlemmer. Krigserklæringen er forbeholdt Folkeforsamlingen. Feltherrernes *provinciae* derimod fastsættes af Senatet, for Konsulernes vedkommende med den Indskrænkning, at de selv fordele dem imellem sig. Forlængelsen af Imperium tilkom oprindelig Folket, men er i 3. Aarh. gaaet over til Senatet. Troppfordelingen foretages af Senatet, og det bevilger



Pengene til Krigsførelsen. — Om Krigsoperationerne holdes Senatet à jour ved Beretninger fra Feltherren; men det griber i Reglen ikke ind i Krigens Førelse.

4. Udenrigspolitik. Krigserklæring kræver Beslutning af en Folkeforsamling; definitiv Fredsslutning regelmæssig ligesaa. Feltherren er bemyndiget til at træffe foreløbige Overenskomster; ligeledes til at afslutte en Præliminærfred. Men det sidste gør han i ældre Tid i Reglen ikke; den almindelige Fremgangsmaade er, at der sluttes Vaabensstilstand og derpaa sendes Gesandter til Senatet. Dette fastsætter saa enten selv Fredsbetingelserne eller sender et Udvalg (*X legati*) til at gøre det i Forening med Feltherren. I den senere Tids fjerne Krige ordner Feltherren gerne det hele og lader det bagefter bekræfte af Senat og Borgerskab. Paa samme Maade ordnes regelmæssig undertvungne Landes Forhold. Den endelige Fredsslutning maa (indtil Sulla) bekræftes af Folket. — Fremmede Gesandter, der kom til Rom, forhandler aldrig med den romerske Magistrat uden i Senatets Nærværelse. Alle Ordninger med forbundne og fremmede Nationer undtagen Krigserklæring og Fredsslutning træffes af Senatet. Romerske Gesandter udsendes altid af Senatet.

5. Bestyrelse af det romerske Lydrige. Over det romerske Forbundsrige fører Senatet Kontrol; Stridigheder mellem Forbundsstater og Klager over Misbrug fra de romerske Embedsmænds Side indbringes for det. Det bestemmer Fremgangsmaaden overfor ulydige eller utro Forbundsfæller. Det griber ind overfor Sammensværgelser eller vidt forgrenede og farlige Forbrydelser. — I den egentlige Provinstyrelse blander det sig mindre. Om dets Indflydelse paa Besættelsen af Statholderpladserne er talt under Præturen og Promagistraturen. Administrationen er Statholderens. Men Senatet modtager Klager over ham og kan ved dem foranlediges til at afløse ham, naar Prorogationsfristen udløber, og til at fremkalde en Anklage for Udsugelser.

6. Forhold til Folkeforsamlingen. Skønt Senatet ikke kan udøve nogensomhelst direkte Indflydelse paa Folkets Beslutninger, paavirker det dem dog gennem sit Forhold til Magistraterne paa mange Maader.

a. Valg. Senatet sørger for, at Valget kan finde Sted i rette Tid og at en ledende Magistrat er tilstede. Det kan raade den ledende Magistrat i Tvivlstilfælde. Det modtager Beretninger om *vitium* og henviser dem til Auguralkollegiet; det foranlediger Magistrater der er *vitio creati* til at nedlægge Embedet. Om dets Indflydelse paa Diktatorvalget se § 41.

b. Lovgivning. Lovforslag, der indbringes af Magistrater med Imperium, behandles regelmæssig først i Senatet. Det samme er ofte Tilfældet med tribunaciske Forslag; ofte henvender Senatet sig gennem Konsulen til Tribunerne med Anmodning om at indbringe en Lov. — Kassere Love har Senatet ikke Ret til; dog har det gjort det overfor Saturninus og overfor Livius Drusus, begge Gange under Paaskud af Formfejl. Jvfr. § 23, Slutn. — Fritage for Lovbestemmelser i et enkelt Tilfælde kunde strengt taget kun Folket; men Senatet tiltog sig efterhaanden Ret dertil, idet det dispenserede foreløbig og undlod at lade Beslutningen ratificeres af Folket. 67 f. Chr. fastsattes, at der til en saadan Senatsbeslutning krævedes Tilstedeværelsen af 200 Medlemmer, og samtidig nedsattes Raadspørgelsen af Comitierne til en blot Form, idet Tribunens *intercessio* imod den forbødes.

7. Retsplejen. I den civile Retspleje blander Senatet sig overhovedet ikke. Overfor den kriminelle Retspleje er Forholdet et noget andet, men ikke ganske klart. Hvor der er Trang dertil, er det i en vis Tid hyppigt, at Senatet foranlediger en Beslutning af Folket om Nedsættelse af en *quaestio extra ordinem*. I det 2. Aarh. ser vi Senatet nu og da bemyndige Konsulerne

til at skride ind mod farlige og vidtforregnede Forbrydelser (Bacchanalierne; Processerne mod Tib. Gracchus's Tilhængere. Der synes her at foreligge Nedsættelsen af en *quaestio extra ordinem* ved blot Senatsbeslutning, hvad der utvivlsomt var ulovligt, men kan have indsnæget sig som Misbrug paa en Tid, da *quaestiones extra ordinem* ifølge Beslutning af Senat og Folk var hyppige (jvfr. Fremgangsmaaden ved Dispensationer). For dette Misbrug satte C. Gracchus en Stopper ved Genntagelsen af den gamle Lov, at ingen maatte henrettes *iniussu populi*, og denne synes at være blevet respekteret fra da af indtil Aar 63 (der findes fra den Tid flere Eksempler paa *quastt, extra ord.* ifølge Lov), maaske med Undtagelse af Begivenhederne umiddelbart efter C. Gracchus Død. Henrettelsen af de fangne Catilinarere i 63 efter en Senatsbeslutning, uden nogen *quaestio*, var i enhver Henseende en Ulovlighed og anerkendtes som saadan af Cicero selv, da han gik i Landflygtighed straks efter Fornylelsen af Gracchus's Lov ved Clodius.

**Nødværgeret.** Ganske forskellig herfra er den paa Senatsbeslutning beroende Erklæring af Belejringstilstand. Det er klart, at man overfor umiddelbar Fare for Krig i Hovedstadens Nærhed saavel som overfor alvorlige Forstyrrelser af den offentlige Orden og Sikkerhed (Oprør) maatte have et Middel til at skride ind med væbnet Magt. Der synes ikke i den romerske Statsret at have været forudset andet saadant Middel end Diktaturen, der, netop fordi den ikke var underkastet Provokationen, i ældre Tid hyppig anvendtes mod indre Uroligheder. Da Diktaturen faldt bort, udviklede der sig en anden Praksis. Senatet kunde dekrettere, *tumultum esse*; derved bemyndigedes Borgerne til at væbne sig i Byen (*saga sumere*). Det kunde endvidere affatte en Beslutning, *videant consules* (og andre Øvrighedspersoner), *ne quid detrimenti res publica*

*capiat*; herved bemyndigedes Konsulerne til at træffe ekstraordinære Sikkerhedsforanstaltninger, navnlig til at rejse Tropper og anvende væbnet Magt, ogsaa i Rom selv. I senere Tider forekom det, at Senatet udtrykkelig betegnede mod hvilke Borgere saadanne Foranstaltninger var rettet, ved at erklære dem for Fjender (*hostes*). — Paa saadanne Foranstaltninger beror f. Eks. Undertrykkelsen af C. Gracchus's og af Saturninus's Opstand; Ciceros Sikkerhedsforanstaltninger mod Catilinarerne; Nedsablingen af Catilina og hans Bande Aaret 62. Saadan Fremfærd var sikkert formelt ulovlig, i hvert Fald paa Roms Grund; men den var nødvendig. Der var nemlig her en Mangel i den romerske Lovgivning, der hænger nøje sammen med den skarpe Adskillelse af *imperium domi* og *militiae*: den romerske Forfatning anerkender aldeles ikke Brugen af regulære Tropper indenfor *pomoerium*. Opimius, der var den første, der gjorde Brug af Nødværgeretten i denne Form, blev anklaget, men frikendt. — Et andet Spørgsmaal er det om Behandlingen af saadanne *hostes*, naar de faldt levende i Statsmagtens Hænder. For saa vidt de var paagrebne med Vaaben i Haand eller dog under Deltagelse i Modstanden, har man vistnok ogsaa bagefter gjort kort Proces med dem (saaledes den unge Fulvius Flaccus), selv om man her ikke kunde paaberaabe sig Nødværgeretten, men meget vel kunde have benyttet den ordinære Rets Vej. — Den hele Ordning er et Eksempel paa, at Konsulerne ikke let greb til ekstraordinære Foranstaltninger uden Bemyndigelse af Senatet, og at saadan Bemyndigelse kunde benyttes til at supplere aabenbare Huller i den almindelige Lovgivning.

Senatets Kompetence i Kejsertiden afhandles i Kap. VI, § 56.

## 50. SENATETS FORHANDLINGER.

**Præsidium.** Til at afholde Senatsmøde (*senatum habere*) er de samme Magistrater berettiget som kan sammenkalde en Folkeforsamling: Konsuler og Magg. med konsularisk Myndighed, Prætorer, Tribuner; Diktator, Interrex o. a. ekstraordinære højere Magistrater.

**Mødepligt.** Om Sammenkaldelsen bruges Udtrykket *senatum cogere*, ogsaa *vocare* eller *convocare*. Den sker ved Edikt, i Nødsfald ved Bud til Senatorens Bolig; Ediktet rettes til *senatores quibusque in senatu sententiam dicere licet*. Der er ingen fast Frist. I Udtrykket *senatum cogere* ligger, at Senatoren er forpligtet til at give Møde; Magistraten kan tvinge ham ved Mulkt og Pantning. Dog haandhævedes dette i Republikkens senere Tid ikke strengt; August genindførte det.

**Tid.** Oprindeligt kunde Senatsmødet holdes paa enhver Dag. Ved en Lov fra ca. 150 forbødes det at ansætte Senatsmøde til Comitialdage. I Kejsertiden ansattes faste Mødedage (*senatus legitimi: Kalendae og Idus*); i Republikkens Tid bestod som saadan kun Konsulernes Tiltrædelsesdag (fra 153 1. Jan.). — Mødet begyndte regelmæssig ved Solopgang og skulde sluttes inden Solnedgang; om Natten maatte ingen Beslutning affattes. Forhandlingerne kunde dog genoptages den følgende Mødedag.

**Sted.** Senatsmødet foregik *auspicato* og skulde derfor holdes paa et af Augurerne indviet Sted, *templum*; det kan derfor holdes i ethvert Tempel. Det holdes regelmæssig under Tag. Et særligt til Senatsmøder indrettet Sted var *curia Hostilia*, der laa ved *comitium*; det brændte 52 f. Chr., og Cæsar opførte i Stedet *curia Iulia*. Af Templer nævnes hyppig Jupitertemplet paa Capitolium (altid 1. Jan.); Castortemplet og Concordiastemplet ved Forum; Jupiter Stators Tempel paa Palatin.

Man har formodentlig foretrukket disse efter Sulla, fordi de gav bedre Plads til det fordoblede Senat. I Kejsertiden benyttedes almindelig Curiet, undtagelsesvis ogsaa Lokaler i Palatium. — Forhandlinger med fremmede Gesandter og Promagistrater skulde føres *extra pomerium*; Senatet forsamlede sig hertil regelmæssig i Bellonas Tempel paa Marsmarken. Pompejus opførte her et *curia*; efter at Cæsar var blevet myrdet her, benyttedes det ikke mere, men erstattedes af et Lokale ved Octavias Porticus.

**Lokale.** Lokalet var altsaa altid en Sal. I Baggrunden, overfor Døren, stod den eller de præsiderendes Embedssæde (*sella curulis* eller Tribunernes Bænk). Senatorerne selv sad paa Bænke (*subsellia*), uden faste Pladser. Mødet holdtes for aabne Døre, men var ikke offentligt. Senatorernes voksne Sønner havde dog Lov til at overvære Mødet, staaende i Døren. I ældre Tid stod ligeledes Tribunernes Bænk *in vestibulo*.

**Forberedende Forhandlinger.** Forhandlingerne i Senatet begynder med Auspicer, taget af den præsiderende Magistrat, og et Offer (muligvis identisk med Auspicierne). Forud for den egentlige Forhandling kan den præsiderende gøre Senatet en Meddelelse udenfor Dagsordenen (*deferre aliquid ad s.*), f. Eks. oplæse modtagne Breve eller give indtrufne Bud Ordet; han kan ogsaa holde en Tale (Ciceros første Catilinæriske) o. l., uden at lade afstemme. Meningstilkendegivelser af Senatet under denne Akt, i Form af Tilraab o. desl., kan da foranledige ham til at sætte vedkommende Sag paa Dagsordenen, straks eller i et senere Møde.

**Dagsorden.** Om selve Dagsordenens Sager bruges Udtrykkene *referre ad senatum*, *consulere senatum*. Dagsordenen (*relatio*) plejer ikke at bekendtgøres iforvejen. Den staar i den præsiderendes Haand; til at fremtvinge Behandling af en bestemt Sag har Senatet

intet andet Middel end at nægte at behandle andre Sager. Der er intet i Vejen for at behandle flere Sager under eet; ligeledes kan forskellige Magistrater gøre Indstilling (*referre*) i samme Møde. — Dagsordenen kan indeholde positive Forslag af den præsiderende; men den gør det i Reglen ikke. Som oftest angiver den kun Forhandlingsgenstanden, og Senatet spørges *quid de ea re fieri placeat*. Særlig kan mærkes Dagsordenen *de re publica*, der regelmæssig forelaa 1. Jan., men ogsaa ellers benyttedes; den gav den videste Frihed i Debat og Forslag. — Til Fremsættelsen af Dagsordenen kan den præsiderende knytte et Foredrag (*verba facere*) eller give en anden Ordet; fremmede Gesandter og andre Deputationer plejer saaledes at aabne Forhandlingen og dernæst at fjerne sig, naar de har talt.

Votering. Naar alle uvedkommende er fjernet, begynder *rogatio sententiarum*, Voteringen. Herom bruges Udtrykkene *rogare*, *perrogare sententias*; *consulere senatum*. *Sententia* er det tekniske Udtryk for den enkelte Senators Forslag til Beslutning af Senatet; den vedtagne *sententia* hedder *decretum* eller *consultum*. Voteringen ledes af den præsiderende, men ikke i vilkaarlig Orden. Til Grund laa Censorernes Liste. I denne var Senatorerne inddelt i Klasser efter det højeste Embede, de havde beklædt: først *consulares*, dernæst *praetorii*, *aedilicii*, *tribunicii*, *quaestorii*; endelig *pedarii* (se nedenfor). Indenfor hver Klasse bestemtes Ordenen mest korrekt ved Embedsanciennitet. Indtil Sulla udnævnte Censorerne en bestemt Senator til *princeps senatus*, og han talte da først; oprindeligt var det Skik dertil at tage den ældste patriciske *censorius*; efter 209 bestemte Censorerne (2: den ene af dem, efter Lod) vilkaarlig *princeps senatus*. Dog var det altid en af Konsularerne. Sulla afskaffede denne Ordning og bestemte, at de designerede Konsuler, hvis saadanne fandtes, skulde spørges først, og ligesaa andre designerede

Magistrater foran hver sin Klasse. Iøvrigt stod det den præsiderende frit for, hvem af Konsularerne han vilde spørge først; men han plejede at følge samme Orden hele sit Embedsaar igennem. — Præsidenten retter sit Spørgsmaal med Navns Nævnelser til hver enkelt Senator: *dic, M. Tulli, quid censes?* Der svares derfor med »*censeo*«. Hvor langt man gik ned i Rækken med den egentlige Votering, vides ikke. I ældre Tid (formodentlig indtil Sulla) var der en Klasse af Senatorer, der kun stemte, ikke voterede; de hed *pedarii*. Mommsens Formodning, at det var saadanne, som ikke havde beklædt et Embede, der berettigede til Optagelse i Senatet, men blot var valgt ind af Censorerne, er højst sandsynlig. Efter Sulla kunde denne Klasse ikke eksistere; naar endda *pedarii* hyppig omtales af Cicero, maa der menes de laveste Klasser af Senatorer, og Udtrykket viser da, at disse regelmæssig ikke blev spurgt. — De fungerende Magistrater har aabenbart indtaget en Særstilling under Voteringen; men hvilken, kan vi ikke med Sikkerhed angive. Mommsen o. a. mener, at de hverken har voteret eller stemt, og der er virkelig en Del, der taler herfor. — Den, der voterede først, maatte fremsætte et Forslag til Beslutning (*sententia*); enhver anden voterende kunde gøre det samme, men kunde naturligvis ogsaa slutte sig til et allerede fremsat Forslag. For saa vidt dette skete ganske kort (*verbo adsentiri*), blev Sentatoren siddende; vilde han fremsætte selvstændigt Forslag eller motivere sit Votum, rejste han sig og talte fra sin Plads. Sentatoren kunde tale saa længe han vilde, der var intet forfatningsmæssigt Middel til at afbryde ham. Dette misbrugtes en halv Snes Gange i Republikens seneste Tid (*diem eximere dicendo*) til at hindre, at der fattedes Beslutning. Det var ikke sjældent, at en Senator, der havde faaet Ordet, benyttede Lejligheden til at tale om andre Emner end det foreliggende (*egredi relationem*). Almindeligvis fik hver Senator kun

een Gang Ordet; dog kunde Præsidenten undtagelsesvis tilstaa en tidligere Taler Ordet igen. — I særlige Tilfælde synes Voteringen at have kunnet udelades og alene Afstemningen at have fundet Sted (*senatus consultum per discessionem*); men dette kunde hindres ved Fordringen: *consule*, selv fra en enkelt Senator.

Opstilling af Afstemningsgenstandene. Efter Voteringen følger Opstillingen af Afstemningsgenstandene (*pronuntiatio sententiarum*); den enkelte Senators *sententia* var gerne skriftlig affattet og oplæstes, saaledes at den kunde gøres til Genstand for Afstemning uden videre Formulering. Præsidenten kunde afvise Forslag, der laa udenfor Dagsordenen eller ellers forekom ham ubetimelige — en meget vigtig Ret. Ligeledes bestemte han Rækkefølgen for Afstemningen over Forslagene, hvis der var Ændringsforslag. Senatorerne havde overfor Præsidenten kun den Ret at forlange delt Afstemning (*divide sententiam*), dersom Forslaget indeholdt flere Punkter. Ligeledes kunde den enkelte Senator forlange Senatet talt (*numera senatum*) for at se, om det var beslutningsdygtigt. Til forskellige Sager krævede Forretningsordenen et forskelligt Antal tilstedeværende Senatorer; der synes ogsaa at have været et almindeligt Minimaltal, men det fik kun Betydning, dersom det konstateredes.

Afstemning. Der skal afstemmes over ethvert Forslag, for at en gyldig Beslutning kan komme i Stand. Afstemningen foregik paa den Maade, at den præsiderende opfordrede dem, der stemte for Forslaget, til at gaa til den ene Side af Salen og sætte sig dér, de andre til den anden Side (*qui hoc censetis, illuc transite, qui alia omnia, in hanc partem*). Denne Akt hedder *discessio*; om Præsidenten siges *discessionem facere*, om den afstemmende *pedibus ire in sententiam alicuius*. Ofte betegnede vistnok Senatoren allerede under Debat sin Afstemning ved at gaa over til den Side, hvor

Forslagsstilleren sad. Naar Senatorerne var kommet til Sæde, skønnede Præsidenten over, hvor der var Majoritet (*haec pars maior videtur*). Om særlig Tælling har vi ingen Efterretning.

Den ad denne Vej tilstedekomne gyldige Beslutning hedder *senatus consultum* eller *decretum*; om det hele Senat og den enkelte Senator siges *censere*, ogsaa *decernere* (mest om hele Senatet). Dersom den er ugyldig, f. Eks. paa Grund af for ringe Antal, eller sættes ud af Kraft ved Intercession, kaldes den *senatus auctoritas*; det er Skik, at ogsaa denne nedskrives og protokolles, da den senere kan ratihaberes.

Egentlig Udvalgsbehandling i vor Tids Former kender det romerske Senat ikke; de allerfleste Sager behandles kun i fuldt Senat. En Særstilling indtager de sakrale Sager, der regelmæssig henvises til et af de fornemme Præsteskaber (Pontifices, Augures, XVviri, VIIviri epulones) enten til endelig Afgørelse eller til Afgivelse af et sagkyndigt Skøn, der saa forelægges Senatet og hvorefter dette fatter sin Beslutning. Men disse Kollegier er formelt ikke Udvalg i Senatet.

## 51. SENATSBESLUTNINGENS FORM OG OPBEVARING.

Fra meget tidlig Tid af blev Senatsbeslutningerne nedskrevet. Redaktionen besørgedes efter en fast Form af den præsiderende, under Kontrol af nogle Senatorer, hvis Navne som Vitterlighedsvidner indførtes i Beslutningen. De siges *scribendo adesse*; Forslagsstilleren var gerne en af dem. Da man i Reglen medbragte sit Forslag skriftlig og i hvert Fald stillede det i den for Senatsbeslutninger staaende Form, saa var vel Fremgangsmaaden almindelig den, at Forslagsstilleren diktede en Skriver sit Forslag i den præsiderendes og Vidernes Nærværelse.

Som Eksempel paa et Præskript anføres S. C. de *Bacchanalibus* (med moderniseret Orthografi):

Q. Marcius L. f., Sp. Postumius L. f. cos. senatum consuluerunt n. Octob. apud aedem Bellonae.

Scribendo adfuerunt M. Claudius M. f., L. Valerius P. f., Q. Minucius C. f.

Som Eksempel paa et Senatsdekret anføres S. C. de *Asclepiade* (oversat fra Græsk og forkortet):

Quod Q. Lutatius Q. f. Catulus cos. verba fecit (i andre Tilfælde: Quod Tiburtes verba fecerunt . . ., eller blot: Quod verba facta sunt . . .), *Asclepiadem . . . Clazomenium . . . operam fortem et fidelem rei publicae nostrae navasse . . .*

*de ea re ita censuerunt: Asclepiadem (cett.) viros bonos et amicos appellari (cett.). Censuere.*

Bemærkningen *Censuere* betegner Afstemningen; den gentages derfor, hvor der er stemt over enkelte Dele af Beslutningen, efter hver Del.

Af den nedskrevne Beslutning nedlagdes et Eksempel hos Kvæstorerne ved *Ærariet* (*deferre ad aerarium*); de kunde forlange, at Vidnerne skulde bekræfte Rigtigheden. I ældre Tid overgaves ogsaa et Eksempel til de plebejiske *Ædiler* ved *Cerestemplet*. Kvæstorerne indførte Beslutningen i en Protokol, der var afdelt i Aargange; Udskrifter af denne var retskraftige. De findes undertiden hos Skribenterne, og da er Konsulnavnene gerne sat foran, hvad der ikke sker i Indskrifterne. — Videre Bekendtgørelse af Senatsbeslutninger besørgedes af den præsiderende f. Eks. ved Overlevering af et Eksempel til Gesandter, ved Afsendelse af et Brev til Provinsen eller Udlandet. Egentlig Offentliggørelse var ikke Regel, men forekom ifølge særlig Beslutning (S. C. de *Bacchanalibus*). — Officielt Referat af Senatets Forhandlinger fandtes ikke i Republikens Tid, men det forekom, at den præsiderende lod referere (saaledes Cicero i det Senatsmøde, hvor Cati-

linarerne bekendte). Cæsar indførte Aar 59 baade Referat og Offentliggørelse; August afskaffede Offentliggørelsen, men lod Referatet bestaa; det var i Kejsertiden nødvendigt, at Kejseren var à jour med Senatets Forhandlinger. Referatet blev efterhaanden stenografisk; det er de saakaldte *acta senatus*, en vigtig Kilde for Kejsertidens Historikere.

---